

PÁRISI LEVÉL.

PÁRIS, 1891. máj.

Viguié tanár és pap. — De Pressensé Edmund pap. — Reuss tanár. — A papi konferenciák s a vallási testületek évi közgyűlései.

Szerkesztő Ur!

Nagyon sajnálom, hogy a februari füzetre szánt levelem eltévedett s ön nem kapta meg. Két tanulmányt tartalmazott, melyeknek némi fontosságot tulajdonítottam, s a melyek bizonyosan érdekelték volna az ön olvasóit. Nem akarom újból írni. Mivel azonban úgy tartom, hogy nem szabad hallgatással mellőznünk azokat a nagylelkű embereinket, kik mély nyomokat hagytak maguk után egyházunkban, rövideden ismétlem a miket elveszett levelemben Viguié tanárról és papról írtam.

Viguié Aristid 1829-ben január 29-én született s theologiai tanulását Montaubanban végezte; miután a theológiából bachelareausi oklevelét megnyerte Berlinben, Bonnba és Strasburgba ment theologiai tanulmányai folytatása végett; Strasburgban tudori oklevelét nyert, két nagybecsű értekezéssel: egyik az új testamentum természetéről és tekintélyéről; a másik: a reformált apologetika történelme. Pap volt a Nimesi nagy templomban 1853—1877-ig és a consistorium elnöke 1866—1879. Ez évben neveztetett ki tanárrá a theologiai karhoz Párisba. Tanársága alatt hívták meg a szabadelvű protestánsok segédpapul az Oratoire templomhoz; tagja volt a franciaországi református egyházak központi consistoriumának, és az egyetemi karok tanácsának. Az irodalom, a tudomány és művészet köréből számos barátja volt. Párisi papszkodása kiválóan jelentékeny volt a béke és egyetértés ügyében; e hivatást szerencsésen gyakorolta már Nimesben az 1872. évi zsinat után. A kedélyek akkor nagyon fel voltak ingerülve és délen zugoló ellenmondások emelkedtek a zsinat határozatai ellen Viguié különös tapintattal le tudta csillapítani a felháborodást, s megtudta nyugtatni a sértett öntudatot; ezért Nimesben nagyon sajnálták, hogy Párisba tanárnak nevezték ki. Mint tanár világos és termékeny előadásáról volt emlékezetes s a tanulók iránt tanusított szives jószágáról; kiket barátainak nézett és jó tanácsaival támogatott. Tanácsára és utasítására, többen lettek a szabadalvű kereszénység hívei, a nélkül, hogy azok lelkiismeretére nyomást gyakorolt volna valaha.

Azonban Viguié nem mint tanár fog éini a francia protestan-

tizmus történelmében, hanem mint pap. Ő mindenek előtt és felett pap volt, valójában ezt a foglalkozását is szerette leginkább, s ily minőségében volt a legnagyobb, legjelentékenyebb az ő hatása. Rendkívüli tehetséggel volt megáldva a prédikálásra. Ha valamely tárgyat tanulmányozott, rendkívüli határozottsággal és tiszasággal fogta fel azt minden oldalról; és minő világossággal tudta fejtegetni. Ezért hallgatóságát mindig ellenállhatatlanul el tudta ragadni, anynyival könnyebben, mert egész valóján tükröződött a jóság és hallgatói iránt viseltető meleg rokonszenv. Nem lehet kibeszélni azt a sok jót, a melyet prédicatioival eszközölt. Hány lelket bátorított fel kötelességei teljesítésére, hány szívet emelt fel levertségéből, hányat vigasztalt meg fájdalmában, hány habozó lelket vezérelt jó utra. A déli nagy egyházakban nem volt vallásos ünnepély, melyen ne prédikált volna.

Emlitém szive jóságát és békitő jellemét; a melynek kivált a párisi nagyon meghasonlott eklésiában volt legláthatóbb hatása; ez érezte és siratta meg leginkább az ő halálát. Halálával a szabadelvűek azon aggódtak, hogy mi történik velök; különösen oly consistoriummal szembe, mely éppen nem volt hajlandó nekik oly papot adni, a ki meggyőződésöket ossza. De éppen ebben tünt ki annak a békitő munkálkodásnak az áldásos gyümölcse, melyet Viguié tizenegy évi paposkodása alatt folytatott a párisi eklésiában. Az Oratoire ekklesia presbyteriuma, melynek tagjai többnyire orthodoxok, Viguié helyére szabadelvű papot választott, Roberty lyoni pap személyében. A presbyterium elnöke, egy nagyon is orthodox pap; a választás ellen emelt néhány ellenzésre, és azokkal szembe, a kik azt akarták, hogy orthodox pap választassék, kijelentette, hogy pályáját nem akarja igazságtalansággal végezni s ő arra a papra szavaz, a kit a szabadelvűek kívánnak. Tíz év óta ily nyilatkozatot nem lehetett hallani.

A párisi consistorium heves vita után megerősítette a presbyterium választását. Viguié utóda nagy tehetségű fiatal pap, kinek szép jövőt lehet ígérni.

Viguié számos munkát hagyott maga után: csak a jelentékenyebbeket sorolom elé; két értekezését már említettem. 1856-ban kiadta: „a keresztény elv a reformációban.“ 1860-ban: „a pantheizmus és az exact tudományok.“ 1864-ben: „az apostolok symboluma“ 1867-ben: „a materialis pozitivizmus.“ 1869-ben: „a karácson ünnep eredete.“ Ez eredeti és nagyon érdekes tanulmány stb.

Ezekon kívül kiadott három kötet beszédet s értekezést, melyek mind elkelvén, újra kellett nyomatni. Ezekben a beszédekben igen sok emelkedett van; különösen azokban, a melyekben a protestantizmus multját korunkkal hasonlítja össze. Irodalmi munkássága mellett művészeti, s kivált zenészeteti érzékkel is birt. Genfben 1879-ben négy igen szívesen hallgatott felolvasást tartott az egyházi zenéről. Viguié novem. 6-án halt meg éppen egy évvel Bersier után. Nehány hónappal a Viguié halála után, a halál elragadta tő-

lünk De Pressense Edmundot. Már a mult évben jeleztem a betegséget, mely barátai s az ő maga reménységét is elvette. Benne a protestantizmus egyik legderekből vesztette el. Egy ember, ki őt ismerte, s a ki, bár nem volt vele egy valláson, becsülni tudta, névszerint Simon Gyula ur így nyilatkozott róla: „kik közelről látták, és a kik ismerték, gyöngéd, de egyszersmind merész lelket, a kik emlékeznek azokra a lelkesült harczokra, melyeket a „lelkiismeret és polgári szabadság mellett vívott; a kik látták, hogy „minden alkalommal készséggel kelt fel a szabadság, a morál és a haza mellett és a „kik érezték azt a nemes hatást, a melyet gyakorolt a magánéletben „is, jól tudják, hogy egy erő tünt el közülünk.“ Valójában ő hatalom volt nem kevésbé az egyházi, mint a tudomány és politika terén; oly erő, melytől emberi számítás szerint, még sokat lehetett várni. De Pressensé nem volt öreg, 1824-ben született Párisban; atyja katolikus volt; de korán protestánsná lett. De Pressensé theológiát Lusanne-ban, Svájczban, tanult Vinet vezetése alatt. Tanulmányait Németországban, Halleban meg Berlinben folytatta. Berlinben a tudós Neandert hallgatta, a kinek előadásai keltették fel benne az érdeket az egyházi történelem iránt, a melynek később munkássága legnagyobb részét szentelte. Németországból való visszatérte után, fiatal korában, papnak választotta a Taitbaut-i szabadelvű eklézsiába, hol csaknem tíz évig Bersier volt a társa. A Taitbouti eklézsiában nagyon szerették, mint papot, nagy befolyása is volt. De ez a munkakör, e kis eklézsiában nem volt elégséges az ő nagy tevékenységének. A lelkiismeret szabadságáért való küzdelem akkor igen élénk volt, s ő magában tehetséget érzett, hogy e küzdelmet az egyházi térnél nagyobb térre terelje, ezért a politikai áramlat magával vitte; tagadhatatlan, hogy e téren sok szolgálatot tett a közszabadságnak és a közmorálnak. 1869-ben barátaival, Favre Gyulával és Simon Gyulával s másokkal résztvett azokban a tanácskozásokban, melyek a császárság elnyomó és demoralizáló uralma alatt, némi bátorsággal és sok kockázattal Párisban tartottak. Pressensé, meggyőződésének melegével, hangzatos szavával nagy hatást gyakorolt az összesereglett népre. Ezért 1871-ben Páris várossa a szavazatok nagy többségével képviselőnek küldötte a nemzeti gyűlésbe. Mindig a szabadságnak, a hit és lelkiismeret szabadságának védelmezője volt.

Mindig ellene volt azoknak, kik nem tudni minő dogma és önkényű elvek alapján csak a vagyoni szabadságát követelték, valamint azoknak, kik forradalmi radikálizmusból a cultus budgettet el akarták törölni és a templomokat be akarták zárni.

Szóval előtte a lelkiismereti szabadság a legfőbb hatalom volt, s a mi e nélkül történt, annak semmi érdeke sem volt előtte. Nem lehet tehát csodálni, hogy politikai ellenfelei egyszer klerikálisnak, máskor forradalmárnak tartották. Sőt maga is fel szokta néha hozni ellenmondó ítéleteit, hogy tanusítsa azt a változatlan hűséget, a melylyel a lelkiismereti szabadságot mindig védelmezte; s ebben főkéleltesen igaza volt; mert e szabadság eredeti létezése elvitathatlan. És

éppen ezért ellenfelei is tisztelték és becsülték. Annyi igaz, hogy De Pressensé leghevesebb szónoklata közben sem ejtett el oly szót, mely valakit sérthetett volna. Tényeket idézhetnék, melyekből kitűnjék, hogy ellenfelei is mennyire becsülték.

Azt szokták mondani, hogy De Pressensé úgy szerette a szót, mint a katona szereti kézi fegyverét. Ez igaz; a megpróbáltatás azonban annál súlyosabb volt reá nézve, mivel betegsége miatt egy év óta nem beszélhetett; de mégis e hosszas vonaglás alatt is mindenben tevékeny részt vett. Halála még katolikus barátaira nézve is hathatós tanítás volt. E tekintetben Simon Gyula így nyilatkozik: Mindenünk örökké meg fog emlékezni arra a látványra, melyet előttünk feltárt. „A míg fenjárhatott, mindig eljárt a Senatusba és az Akadémiába, és ott, nem tudván szólani, barátságos jelekkel felelt a hozzá intézett kérdésekre, annyira érdeklődött a tárgyalások iránt, mint azokban a napokban, a mikor részt vehetett a vitában. Ugy látszott, hogy ez a haldokló él, mert már a tökéletesebb életet élte, látszott, hogy nem fél a haláltól, a mely rémítette. Ugy élt, mint bölcs, s úgy halt meg, mint hős.“ Simon Gyula ez utolsó szavához hozzá tehetnők: keresztény.

A lapok pártkülönbség nélkül tisztelettel emlékeztek meg a papról és politikusról, s a temetésén megjelent sokaság a maga rokonszenvét fejezte ki. Ez alkalommal jeleznem kell azt a külön isteni tiszteletet, melyet Hyacinth atya rendezett a De Pressensé emlékére. Régóta baráti viszonyban voltak; De Pressensé bátorította Hyacinth atyát az ultramontanizmus ellen való küzdelemben, s helyeselte a római hivatalos egyháztól való hirhedett megválását.

Ugy látszik, hogy De Pressensé Hyacinth atya fellépésétől többet várt. Hyacinth mindig nagy tisztelettel viseltetett iránta, ezt halálakor is ki akarta mutatni, e czélból templomában De Pressensé emlékére vallásos isteni tiszteletet tartott; az innepen sok protestáns jelent meg. Mindnyájunkat meglepett a kép, melyet Hyacinth atya De Pressenséről nekünk felmutatott: Ugy állította őt előnkbe, mint fél katolikust, a ki helyeselte a halottakért való imádságot. Leginkább megbotránkoztunk, midőn a szónok beszéde végén hosszú imát intézett De Pressenséhez, melyben arra kérte, hogy legyen közbenjárónk Istennél.

De Pressensé munkái számosak; a mellett, hogy francia és külföldi lapokba és Szemlékbe folytonosan dolgozott, barátjával Bersierrel megalapította a „Revue Chretienne“ szemlét, melyet 30 évnél tovább vezetett és részben szerkesztett. Bámulatos tevékenységével e mellett csaknem minden esztendőben egy-egy munkát is adott ki; ezek közül a főbbek: „Jézus Krisztus, az ő kora, élete és munkája“; ez a becses munka felelet Renan Jézus élete című munkájára; továbbá: „Evangeliumi tanulmányok“, melyben történelmi és vallási értekezései vannak. „A vaticani concilium, annak történelme, polgári és egyházi következtetései“ nagyon jól írt, mélyre ható tanulmány s egyersmind legjobb történelme az 1872-ben tartott conciliumnak. Azon-

ban De Pressensének kétségkívül legnagyobb munkája „Az egyház három első százának a történelme“, mely öt kötet. Ő maga is ezt a munkáját tartotta legbecsesebbnek. Nem czélok birálatot írni De Pressensé munkáiról; bár több mondani és kifogásolni valóm volna. De Pressensé orthodox volt; de ez az orthodoxia sajtyszerű, mondhatnám, egyéni volt. Az egyházzal való felfogása is éppen annyira egyéni volt, mint orthodoxiája; ezért gyakran megtörténik, hogy az ő munkáinak olvasása közben, ellenkező ítéleteket és oly okoskodásokat talál az ember, melyek a logikával ellenkezőknek tetszenek, sőt ellenkezők is. Ez annak a harcnak a következtése, mely egyéni keresztény felfogása és a lelkiismeret szabadságának, melyet nem csak a maga számára, hanem mások számára is megkövetel, legyőzhetlen szükségessége között benne foly. Ebből következik, hogy az övével ellenkező nézeteket elítéli az egyéni felfogás szempontjából; azután a lelkiismeret szabadságának nevében elismeri, hogy az ellenfél jogai jogosultak, s az egyházi szervezetben helyök van. De Pressensé ur soha sem tudott megmenekülni ettől az ellenmondástól. Azonban, hibái mellett is, De Pressensé a lelkiismereti szabadságnak egyik legékesenszólóbb, legmerészebb és legőszintébb védői közé fog mindig tartozni; s egyike lesz azoknak, kik a rossz sajtó, és aljas irodalom ellen fáradhatlanul, hevesen küzdöttek. Ön tudja, hogy ő volt indítványozója, a pizkos irodalom ellen való társulatnak; barátai Simon Gyula és Bérenger senátorok megígérték, hogy kezdeményezését folytatni fogják. De Pressensé április 8-án halt meg torokbajban, melyben régóta szenvedett.

A halál bizonyos idő óta szorgalmasan arat sorainkban s mint a villám, csak a legmagasabbakat sújtja. De Pressensé után nyolcz nappal, korunk egyik legnagyobb theologussa halt el; évek számával megterhelten, maga után hagyván nagy munkásságnak szép gyümölcseit. Reuss Ede halt meg 87 éves korában. Ő 1827-óta tanár volt a strassburgi egyetemen. Es éppen azért beszélek róla, mert csaknem félszázig volt tanár egy francia egyetemen. Reuss első rangu tudós volt. A keleti nyelveket a tudós orientalistával, Sacyval tanulta. A bibliai kritika terén Reuss által elért eredmények sok ideig a theologiai tudományok legmagasabb vívmányaiul fognak maradni. A strassburgi tanár munkái a protestáns világban valódi tekintélyek. De Reuss munkái kétségkívül legnagyobb szolgálatot tettek Franciaországnak. Elmondhatjuk, hogy a Reuss francia nyelven írt munkái tárták fel előttünk a bibliai magyarázat és birálat magasabb tanait, mely eddig a francia közönség előtt merőben ismeretlen volt. E tekintetben biztosan állíthatjuk, hogy „a keresztény theológiának az apostolok korában való történelme“ című könyve valóságos forradalmat idézett elő közöttünk a félszáz óta megállított eszmékben. Kétségkívül neki volt legnagyobb hatása az orthodox theologia felfogásának megváltoztatására. E következményt Reuss munkáinak

nem csak mély tudományos, eredeti volta idézte elé, hanem előadási modora is, melyekben a támadást és keserű polemiát teljesen kerüli. Az ő nyomós munkássága nem kevésbé hatalmas befolyásának másik oka az, hogy a munkáiban jelzett eredmények hallgatói előtt már mind ismeretesek voltak az ő előadásaiából, ezért a mi egyházunk leendő papjai már be voltak vezetve a tudós tanár vizsgálódásaiba.

Feltűnő, hogy Reuss éppen olyan szerény ember volt, mint nagy tudós, kevesebb reklámot soha senki sem használt. Jelmondatul a régi huguenottákét választotta: „az igazság győz“. Szives volt mindenkinek iránt, kik tanácsát kérték, és senki sem távozott el tőle felvilágosítás, felbátorítás nélkül. Reuss hoszszú pályája végéig folytonosan dolgozott. A hivatalos tanítással kevésbé elelőtt megszünt ugyan, de folytonosan dolgozott. Az ő theologiai és bibliai könyvtárához a közkönyvtárakon kívül hasonló gazdag magán könyvtár hihetőleg egy sincs.

Lehetetlen e helyen a Reuss munkáinak hoszszu jegyzékét adni; az idézettekben kívül a főbbek: „Az új testamentumi iratok canonicus volta a keresztény egyházban,“ továbbá „Beszédek és theologiai tanulmányok“. E három munkának nagy tekinélye van Németországban, hol a tudományos theologiat inkább szeretik, mint Franciaországban. Végül: „A biblia, új fordítás bevezetéssel és magyarázatokkal“, 16 kötet nyolczadrétkben. Ez mestermű, melyben mindenik szent könyv előtt bevezetés van, s mindeniket magyarázat, értelmezés és jegyzések kísérik.

Megemlítem ez úttal, hogy az apokalypsis híres enigmáját is Reuss fedezte fel; s az apokalypsi számokat ma már mindenki elfogadta. Végül nem kell elfelednünk, hogy Cunitz-al meg Baummal megkezdette Calvin összes munkáinak a kiadását, eddig 44 kötet jelent meg.

Minden évben ez idő tájban rövid szemlét szoktam adni a Párisban tartott vallási-évi gyűlésekről. Ez évben nagyon rövid lesznek; először, mert a lutheránus papok conferentiája, melynek ajtai mindenki előtt nyitva vannak, ez évben nem tartatott meg; pedig kétségkívül ez lett volna a legérdekesebb. E mellett úgy látszik, hogy ez évben nem volt akkora érdekltség, mint az előbbieken; úgy látszik, hogy például az orthodoxok papi conferentiája nagyon lanyha volt; s a szerint a mit arról hallottam s a mit az orthodox lapok közöltek, éppen nem volt érdekes. A lapjaikból, melyek különben nem gazdálkodnak a részletességekben, jól lehet látni, hogy magok az orthodoxok sem voltak meglegedve conferentiájokkal. A felolvasások egyikének czime volt: „A szentlélek természete és munkálkodása.“ Az előadó azon kezdette, hogy a szentlélek személyisége csak szent János evangéliuma 14., 15. és 16. fejezeteiben van határozottan megállítva; azután különös logikával azt következettette, hogy ezek a helyek megvilágítván Szent Pál szavait,

könnyen elvezetnek a szentháromságra. Meg kell vallanunk, hogy ez nem nagyon nyomós logika; mikor pedig a szentlélek munkálkodásáról beszélt, csaknem igazolta az illuminizmust. Ugy látszik, hogy a felolvasást kísérő vita kissé heves volt ama megjegyzések és czáfolások miatt, melyeket Ménégosz és Sabatier tanárok tettek a felolvasó fejtegetéseire. Egyáltalában magok az értelmes orthodoxok sem fogadták igen melegen ezt a vitát, melynek az lett volna a feladata, hogy a szentháromság új alapon bizonyíttassék be. A másik tárgy volt: „a pap mint lelki kalauz.“ Ugy látszik, hogy ez még kevésbé keltett érdekeltséget, mint az első. A pappól gyóntatót csináltak; úgy tetszik, mintha valamely hitczikkely fölött vitakoztak volna. Vajjon az orthodoxia visszafelé halad-e a középkorba? Mikor látjuk, hogy minő kérdésekkel foglalkozik és tölti az időt, könnyen elhiszszük, hogy csakugyan visszafelé halad. A jövő évi gyűlésre kitűzetett: „A tekintély a hit dolgában“; az eléadó De Pressensének a veje, az „institut des Missions“ igazgatója Boegner úr leend.

A számos vallási társulatok különböző gyűlései sem tűntetnek fel semmi érdekest. Kiveszem a párisi protestáns bibliai társulatot, mely elnökétől Schickler úrtól egy igen jeles beszédet hallott. Beszédét azon kezdte, hogy a biblia fordításainak revíziója mindig nélkülözhetetlen volt s az is lesz; ez bevezetésül szolgált arra, hogy Oltramare haláláról és az ő új-testamentumi becses fordításáról beszéljen. A bibliai társulat ebből a fordításból 1873 óta 70 ezer példányt osztott ki a mi eklézsiáinkban; az orthodox eklézsiák közül is sokan kértek. Oltramare után Viguié tanárról emlékezett meg az elnök. Viguié sokáig volt tagja a társulat igazgatóságának. Viguié-ről különösen mint prédikátorról beszélt, oly prédikátorról, a ki szerette olvasni a bibliát a népnek s a ki ki tudta választani az oly rövid, hatásos helyeket, a melyek a szívekbe vésődnek s a melyekre szerette alapítani papi tanításait. Beszéde vonatkozó részét így végezte be: „különösen ragaszkodott a vigasztaló helyekhez, hallgatóit nem állította a Sinai aljába, hanem a Galilei hegyre, hogy ott vele lássák a csendes és békeszerető mestert, a mikorra neki is meg kell jelenni e mester előtt; a halálát megelőző vasárnap a szenvedőket, a reményteleneket ezzel vigasztalta: jőjjetek én hozzám, kik elfáradtatok és megterhelteketek és én megvigasztallak titeket“. Ez volt az ő utolsó tanítása. A bibliai társulat 1890. évi számadását bevételi többlettel zárta be; a mi régóta nem történt, a mi annál feltünőbb, mert a vallási társulatok ez évben nagyobbára veszteséggel munkálkodtak; például „az elemi nevelési társulat“, a missió társulat, melynek hiánya 100 ezer frankra megy. E nagy hiányra vonatkozólag meg kell jegyeznem, hogy az főképpen a Loyalty szigetre telepített missió miatt történt, hol francia missionariusok foglalják el az angol missionariusok helyét; meg azokra az állomásokra is sok költség kellett, a melyet a társulat a francia Congóban újlag telepített. Egy általában nekem úgy tetszik, hogy ezekben a vallási gyűlésekben kevesebb élet, kevesebb buzgalom és lelkesedés mutatkozott, mint a megelőző években. Valahogy meg kellene szüntetni e

lankadtságot. Azt hiszem, hogy nem kellene a gyűléseket mindig Párisba tartani.

Nekem úgy tetszik, hogy el lehetne fogadni a francia protestáns történelmi társulat gyakorlatát, a mely évi gyűléseit a francia protestantismus különböző főbb helyein tartja, s mindenütt érdekeltséget kelt. Ez évben Bearnban gyűlt össze; e gyűlésről még nem írok, mert tudósítás még nem jelent meg.

D. CHARRAUD.

I M A.

(Szentkirályi Árpádné szül. Koncz Julia koporsójánál Szombathelyen 1891. május 17. Pünköst első napján)

Életnek és enyészetnek Ura, egy Isten, Atyánk a Krisztusban! lelkünknek szomoru gondolataival, szívünknek elborult érzéseivel állunk itt, e gyászos ravatal mellett. Oh mily kemény ítéletet tartál felettünk. Oh mint érezzük mi is a te sujtolásodat, melylyel egykor Izraelt fenytéd eképpen: siralomra fordítom a ti Innepiteket és minden éneklésiteket keserüségre.

Mi sirunk és sóhajunk a nagy veszteség felett, melyet a te akaratom — oh erős Isten — e házra és lakóra váratlan mért. Nincs többé a szerető hitves, nincs a mivelte lelkü, a fennkölt szellemű nő, kit az értelem fénye s nemessége érzeményinek oly sokak fölé emelt; osztozunk a férj keservében, a kinek néma önmegadásában mintha hallanók a kesergő pátriárka szavait: az Ur az én dicsőségemtől megfoszta engem És mi, a résztvevő sokaság, a letűnt életnek kedves emlékeitől illetve, a halálnak gyászos munkájától ijedten szólunk az ó szövetség bölcsével: Hová fordult a te szerelmesed? Oh mert a mi lelkeinket is érinti e gyász; mi is sokszor éreztük az ő munkás szellemének hatását: gyönyörködtünk szeretettel párosult komolyságában; a szép és ékes házi rendben, a könnyed és nyájas társalgásban, a mindenre kiterjedő figyelem s gyöngédségben tündöklő otthoniasság közkedvességnek érdemlett polczára emelék. S kinek nevét erény, tisztelet környezé, im hült tetem leve.

Mi sirunk és sóhajunk a gyermekszivekre borult sötét gyász felett is. Mintha mi magunk is éreznők a forró könnyek melegét, melylyel új életet szeretnének lehelni a kihült szívbe azok, kiket egykor melegséggel táplált; mintha mi is éreznők a fájdalom éles nyilalásait; meg-meg ujuló zokogásukban mintha hallnók a mérhetetlen bánatnak kitöréseit. Oh hová lön az édes jó anya? miért nincs most is ajkain tanács, szívében égő szeretet, mint régentén vala? mi lett a drága életből, mely boldogságot és reményt adott annyi szerető kebelnek, mely a családi tüzhelyet is oltárrá szentelé? Im, e gyász koporsó felel: letűnt örökre! halálnak keze oltá ki azt könyörtelen. Hiába volt annyi imádság; hiába minden ápolás; erősebb a Teremtő, mint a teremtmény; hatalmasb az Ur, mint a gyenge porhüvely s nekünk akaratán megnyugodni kell!